

9. У Лисичанську росіяни спалили гімназію-Бельгійську спадщину та вбили трьох людей. URL: https://lb.ua/society/2022/05/02/515432_lisichansku_rosiyani_spalili.html (дата звернення 25.08.2022)

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-237-1-10>

BRITISH COMPONENTS OF ODESSA'S ARCHITECTURAL AND ARTISTIC HERITAGE

БРИТАНСЬКІ СКЛАДОВІ АРХІТЕКТУРНОЇ І ХУДОЖНЬОЇ СПАДЩИНИ ОДЕСИ

Pismak Yu. A.

*Full Member of the Engineering
Academy of Ukraine,
Senior Lecturer at the Department of
Architectural Constructions
Odessa State Academy of Civil
Engineering and Architecture
Odessa, Ukraine*

Письмак Ю. О.

*дійсний член Інженерної академії
України,
старший викладач кафедри
архітектурних конструкцій
Одеська державна академія
будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна*

Підтримка України народом і урядом Сполученого Королівства в умовах широкомасштабної війни, дозволяє нам сьогодні по-новому подивитись і на британські складові дорогоцінної архітектурної і художньої спадщини нашої країни. Її королівська величність Єлизавета II особисто ще на початку цієї війни зробила великий внесок на допомогу Україні. Чудова мрія про співробітництво з бюро всесвітньовідомого британського архітектора Нормана Фостера (Norman Foster) при відродженні і відбудові українських міст, що зазнали руйнацій внаслідок ворожих обстрілів і ракетних ударів, воскрешає у пам'яті сторінки історії вдалої співпраці з зодчими Туманного Альбіону у XIX ст. Відомо, що саме у XIX ст. Велика Британія була законодавицею архітектурної моди в усьому світі. В архітектурі багатьох старовинних будівель, які збереглися на теренах нашої держави (в тому числі і в Одесі), можна виразно побачити віддзеркалення британських впливів. Так, наприклад, в зовнішньому вигляді низки будівель середмістя Одеси, зведених у другій половині

XIX ст., вдалося побачити елементи, створені під впливом творчої спадщини великого Ініго Джонса (Inigo Jones) (1573-1652).

В ексклюзивному інтерв'ю BBC World Service та BBC Radio-NewsHour 2 липня 2022 р. одеський міський голова Г. Л. Труханов повідомив: «Ми дуже високо цінуємо допомогу вашої країни, вашого прем'єр-міністра. Саме тому мною було підписано розпорядження про нагородження Бориса Джонсона Почесною відзнакою імені Григорія Маразлі I, II, III ступенів. Це найвища нагорода Одеси та наша найвища вдячність за допомогу Україні у відбитті ударів агресора» [1]. Відомо, що статус володаря всіх трьох ступенів цієї Почесної відзнаки прирівнюється до звання «Почесний громадянин Одеси». Далі мер Одеси додав: «...В цій боротьбі пан Джонсон стане першим Почесним громадянином Одеси – підданим Великобританії за весь час існування нагороди з 1862 року» [1].

Відомий англійський архітектор Томас Харрісон (1744-1829) є ймовірним автором первісного проекту одеського палацу графа М. С. Воронцова, збудованого під керівництвом місцевого зодчого Франца Боффо. Харрісон був ровесником батька замовника проекту і першого власника палацу, Семена Романовича, який багато років був Надзвичайним і Повноважним послом імперії в Лондоні. Саме він порекомендував своєму синові звернутися до британського зодчого і замовити у нього проекти своїх майбутніх палаців (зокрема – Алупкінського). Є відомості про те, що М. С. Воронцов особисто відвідував Честер, щоб домовитись з архітектором про проектування палаців для нього. Доктор Мойра Рудольф-Хенлі (Великобританія) в своїй дисертації відтворила зображення аркушу проекту палацу, який був створений Т. Харрісоном для М. С. Воронцова бл. 1822 р. (200 років тому). Але, немає гарантії того, що саме цей проект був призначений саме для Одеси. Так, у каталозі виставки проектів Томаса Харрісона «The Modest Genius» («Скромний геній»), яка проходила в музеї Гросвенор в Честері, зазначається, що цей палац мав бути зведений на берегах Дніпра в Україні» [2].

Михайло Семенович Воронцов був знаним колекціонером мистецьких творів. Його одеський палац, серед багатьох інших, прикрашали твори видатних британських митців: Вільяма Хогарта (William Hogarth) (1697-1764), Томаса Лоуренса (Thomas Lawrence) (1769-1830), Джорджа Хейтера (George Hayter) (1792-1871), Джона Хоппнера (John Hoppner) (1758-1810), Христини Робертсон (Christina Robertson) (1796-1854), Джорджа Доу (George Dawe) (1781-1829) та інших британських митців. Відлита з бронзи кінна статуетка герцога

Веллінгтона прикрашала камін в кабінеті М. С. Воронцова на другому поверсі одеського палацу.

У фондах Одеського музею західного та східного мистецтва зберігається колекція англійських гравюр XVII – XIX століть, яка нараховує 85 одиниць зберігання (аркушів). Наукові співробітники музею підкреслюють, що, як і живописні твори англійських митців, англійські гравюри є досить рідкісними експонатами на теренах України. Головним дослідником колекції англійських гравюр у зібранні ОМЗСМ стала відомий мистецтвознавець Ірина Юрїївна Глебова (нині – заступниця директора музею з наукової роботи). Серед аркушів цієї колекції, на особливу увагу заслуговує репрезентативний портрет короля Іакова II, створений різцем гравера Ван дер Банка (1649-1697) з оригіналу пензля найбільш популярного британського портретиста кінця XVII – початку XVIII ст. сера Готфрі Неллера (Godfrey Kneller) (1646-1723).

Серед будівель Одеси, в архітектурі яких (у різні роки) знайшли віддзеркалення впливи англійської неоготики: Будинок генерал-майора Лехнера. 1833-1835 рр., архітектор Франц Карлович Боффо (вул. Мечникова, 2, ріг Херсонського узвозу); Будинок Брижинського. 1835 г., архітектор Ф. Боффо (вул. Пастера, 1); Реформатська церква. 1892 р., архітектори Віктор Олександрович Шретер та Олександр Йосипович Бернардацці (вул. Пастера, 62); Будівля шпиталю Касперовської громади. Зведена у 1893 р. Автори проєкту – інженери Лішин Михайло Андрійович та Лішин Микола Андрійович (Італійський бульвар, 7, ріг вул. Маріїнської); клініка Дю-Буше. 1890-і рр., архітектор Ландесман Семен Андрійович (вул. Ясна, 6); Адміністративна будівля водонасосної станції «Головна». 1890-ті рр., архітектори Влодек Лев Львович та Ландесман Семен Андрійович (вул. Водопровідна, 15); будинок-особняк на дачі Р. Ф. Климовецького в Аркадії. Початок XX ст., архітектор Шеврембрандт Герман Карлович (вул. Сергія Варламова, 28); Прибутковий будинок Григор'євої (з кафе Фанконі) 1912 р. архітектори Дмитренко Юрій Мелетійович та Скведер Християн Якович (вул. Ланжеронівська, 15, ріг вул. Єкатерининської). Найбільш яскравим втіленням британських впливів в архітектурі Одеси є палац З. Бржозовського («Шахський палац»), зведений на початку 1850-х років за проєктом зодчого Фелікса Вікентійовича Гонсіоровського.

В одній з наукових статей автора цих рядків [3] розглядався унікальний артефакт – фаянсова тарілка із зображенням герба Лондона, яка була виготовлена на мануфактурі «Браун-Уестхед-Мур і К^о» в Сток-

он-Трент (графства Стаффордшир) для одеського готелю «Лондонська». Було здійснено атрибуцію й науковий опис цього рідкісного предмета декоративно-прикладного мистецтва, виявлені його геральдичні, стилістичні, морфологічні і художньо-естетичні особливості, висвітлені деякі технологічні прийоми нанесення рисунків на фаянсові вироби на мануфактурах Англії у XVIII – на початку XX ст. «Герб Лондона, який прикрашає лицьовий бік тарілки, має суттєву особливість – унизу, під щитом, на стрічці-бандеролі красується напис «HOTEL DE LONDRES». Симетрично відносно вертикальної осі композиції розташовані геральдичні щитотримачі – два крилаті дракони. Крила драконів, зображення яких відтворені на тарілці, подібно плащам лицарів-хрестоносців, прикрашені хрестами. Ці фантастичні істоти підтримують з двох боків щит, тло якого на чотири частини розділяє хрест. Щит увінчує комбіноване завершення у вигляді головного убору (з опушкою з хутра горностая), який переходить у лицарський шолом із закритим забралом й нашоломником у вигляді крила з хрестом. З шолому в обидва боки «виростає» бароковий «рослинний» орнамент намету» [3, с. 394]. У XIX ст. англійський фаянс був визнаний найкращим у Європі. На межі XIX – XX століть у Східній Європі відбувався бурхливий розвиток готельного бізнесу і, відповідно, зведення нових будівель готелів. В Одесі за проєктом відомого архітектора Ю. М. Дмитренка (за участю архітектора Ф. А. Троупянського) у 1898-1899 рр. на Миколаївському (сьогодні – Приморському) бульварі було зведено будівлю готелю «Лондонська». Саме для цього готелю одеські підприємці замовили в Англії фаянс і, зокрема, фаянсову тарілку, яка за більш ніж 120 років після її виготовлення перетворилася на раритет.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що британська складова є достатньо вагомою в архітектурній і художній спадщині Одеси. Укріплення дружби і співпраці між Україною і Сполученим Королівством в умовах ворожої агресії, велика підтримка з боку уряду і народу Великої Британії, роблять ще більш актуальними історико-архітектурні і мистецтвознавчі дослідження, які підтверджують участь (наприкінці XVIII – на початку XX ст.) британських зодчих, художників, інженерів, фахівців садово-паркового мистецтва в створенні (і втіленні) об'єктів архітектурної і художньої спадщини України в цілому (і Одеси зокрема). Переконливих свідощтв цього (у тому числі й документальних) – достатньо. При цьому, мистецтвознавці відзначають, що в країнах Східної Європи твори британських художників є досить рідкісними.

Література:

1. Почесним громадянином Одеси став прем'єр-міністр Великобританії Борис Джонсон. Офіційний сайт міста Одеса URL: <https://omr.gov.ua/ua/news/228743#> (час звернення 18.47 23.08.2022);
2. Письмак Ю. А. Влияние английской неоготики на архитектуру Одессы в XIX – начале XX вв. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. 2018. Вып. 18. С. 120-128.
3. Письмак Ю. А. Уникальный артефакт из графства Стаффордшир. Проблемы теории и истории архитектуры Украины. 2018. Вып. 18. С. 393-400.